ISSN № 2312-0665

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

До 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора

Сергія Івановича ДОРОШЕНКА

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Збірник наукових праць
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди**

Випуск 60

Харків
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
2024

УДК 81
Л60

Редакційна колегія: **Піддубна Н. В.** – гол. ред., д. ф. н., проф., проф. каф. укр. мови ім. професора Л. А. Лисиченко ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Осіпова Т. Ф.** – заст. гол. ред., д. ф. н., проф., проф. каф. укр. мови ім. професора Л. А. Лисиченко ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Голобородько К. Ю.** – д. ф. н., проф., декан укр. мовно-літ. фак-ту ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Даниленко А. І.** – повний проф. каф. сучасних мов і культур Пейсівського ун-ту (м. Нью-Йорк, США); **Ковтун О. В.** – к. ф. н., доц., доц. каф. теорії і практики перекладу фак-ту іноз. мов Донец. нац. ун-ту ім. Василя Стуса; **Костікова І. І.** – д. п. н., проф., зав. каф. теорії і практ. англ. мови ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Маленко О. О.** – д. ф. н., проф., зав. каф. українознавства та лінгводидактики ім. О. Г. Муромцевої ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Ніка О. І.** – д. ф. н., проф., проф. каф. укр. мови та прикл. лінгвістики Ін-ту філології Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка; **Олексенко О. А.** – к. ф. н., проф., проф. каф. укр. мови ім. професора Л. А. Лисиченко ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Папіш В. А.** – к. ф. н., проф., проф. каф. укр. мови ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т»; **Петрова Т. О.** – к. ф. н., доц., доц. каф. мовної підгот. Держ. біотехнологіч. ун-ту; **Попов С. Л.** – д. ф. н., проф., проф. каф. рос. мови ХНУ ім. В. Н. Каразіна; **Сазонова Я. Ю.** – д. ф. н., доц., зав. каф. загал. мовознавства і романо-германської філології ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; **Халіман О. В.** – д. ф. н., доц., викл. Відокремл. структурн. підрозд. «Полтав. фаховий коледж Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого»; **Щербакова Н. В.** – к. ф. н., доц., зав. каф. укр. мови ім. професора Л. А. Лисиченко ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Рецензенти: ***Космеда Тетяна Анатоліївна*** – докт. філол. наук, професор (Україна), професор титулярний (Польща), професор кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури Донецького національного університету імені Василя Стуса, Україна

Степаненко Микола Іванович – докт. філол. наук, професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України, Україна

Затверджено вченою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 5 від 25.04.2024)

Постановою Президії ДАК України № 1-05/1 від 10.02.2010 (перереєстрація – наказ МОН України № 886 від 02.07.2020) збірник унесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати наукових досліджень на здобуття наукових ступенів доктора й кандидата наук.

Спеціальність ДАК: філологічні науки (мовознавство, українська мова).

Електронну версію журналу включено до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, ResearchBib, Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS, BASE (Bielefeld Academic search Engine), ROAD, OpenAIRE, Scillit, fatcat!, OUCI, Sherpa Romeo.

ISSN 2312-0665 (Print), ISSN 2312-7546 (Online)
Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 15671-4143 ПР від 21.09.2009 року.
Адреса редакції: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.
Телефон: (0572)680236
Електронну версію збірника розміщено на сайті:
http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics
E-mail: lingvodoslid60@gmail.com

Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). 464 с.
Л60

У збірнику вміщено статті, що репрезентують широкий спектр актуальних лінгвістичних проблем (питання граматики, лексикології, термінознавства, лінгвоаксіології, дискурсології, психолінгвістики, лінгвоперсонології, соціолінгвістики, лінгводидактики), рецензія, хроніка.

Відповідальний за випуск д.ф.н., проф. Н. В. Піддубна

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

УДК 811.161.2

О. О. Тєлєжкіна

ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС ІВАНА НИЗОВОГО: ВИРАЖАЛЬНО-ЗОБРАЖАЛЬНІ ПОТЕНЦІЇ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Авторка пропонованої статті розглядає складні речення як засіб синтаксичної організації поетичних творів Івана Низового й доходить висновку, що складні конструкції, які різняться і структурною будовою, і семантико-синтаксичними відношеннями між частинами, мають значний потенціал: виступають композиційним і текстотвірним осердям віршового твору, а також є основою таких стилістичних фігур, як асиндетон, полісиндетон, апосіопеза, хіазм. Викладене в статті утверджує думку про те, що складні речення є активним компонентом поетичного синтаксису Івана Низового.

Ключові слова: *поетичний синтаксис, синтаксична організація, складне речення, структурна будова, семантико-синтаксичні відношення, асиндетон, полісиндетон, апосіопеза, хіазм.*

Tieliezhkina O. Poetic Syntax of Ivan Nyzovyi: Figurative and Expressive Potential of a Composite Sentence. *The organization of the syntactic space of a work of art, and poetry in particular, arouses great interest among researchers of different generations. Among the units that have a certain potential to create a vivid poetic narrative, complex sentences were also considered. Given the fact that in the author's poetic canvas, complex syntactic units are implemented differently, and each poet invests his own meanings in them, we consider it appropriate to pay attention to the syntactic arrangement of Ivan Nyzovyi's works, since has not been amenable to scientific coverage either in articles, or in monographic works.*

The purpose of our article is to outline the specificity of the implementation of complex sentences in the syntactic space of Ivan Nyzovyi's poetic works. To achieve the stated aim we identify the types of the mentioned syntactic units presented in the poet's works included in the collection "Ukrain'sia Vkraino" and clarify their figurative and expressive potentials in the structure of the poetic text.

The research has shown that the syntactic space of I. Nyzovyi's poems presents complex sentences, compound and asyndetic extended and unextended complex sentences of elementary and non-elementary structure, as well as multicomponent formations with different types of connection. The analyzed complex sentences as structural elements of a poetic text can be combined with simple ones in one text, compose a separate stanza (both in a strong (first or last stanza), and in a weak compositional position), and form an independent, meaningfully complete text. The analyzed syntactic constructions communicatively function as declarative sentences, a questions, and exclamations.

© Тєлєжкіна О. О., 2024
https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.31

The structural and communicative-functional varieties of complex sentences are the basis for the implementation of such stylistic figures as asyndeton, polysyndeton, chiasmus (grammatical, semantic), aposiopesis, which in some cases strengthen other expressive means, in particular, anadiplosis, gradation, homeoteleuton.

The foregoing makes it possible to conclude that complex constructions, which differ in structural organization and semantic-syntactic relations between parts, have a significant potential, and not only as grammatical "bricks" for creating a text, but also as a powerful expression of complex meanings. This confirms the opinion that complex sentences are an active component of Ivan Nyzovyi's poetic syntax.

Keywords: *poetic text, syntactic space, complex sentence, structural organization, semantic-syntactic relations, asyndeton, polysyndeton, chiasmus, aposiopesis.*

Вступ

Доладування синтаксичного простору художнього твору, і віршового зосібна, викликає неабиякий інтерес у дослідників різних поколінь. З-поміж одиниць, що мають певний потенціал виявляти поетичну оповідь, розглядали й складні речення, оскільки вони «містять численні резерви, у яких можна вишукати досконалі засоби в задоволенні хоч яких витончених та вибагливих вимог при фіксуванні людської думки» (Ващенко, 1968: 120). Висвітленню особливостей функціювання складних синтаксичних утворень у поетичному тексті присвячені роботи С. Бузько (Бузько, 2020), І. Гольтер (Гольтер, 2020), Н. Грипас (Грипас, 2001), С. Дорошенка (Дорошенко, 2007), Ю. Калашник (Калашник, 2013), О. Кузьмич (Кузьмич, 1999), А. Поповського (Поповський, 2011), Ю. Юріної (Юріна, 2016) та ін. Однак це питання не втратило актуальності дотепер, оскільки як «засіб відтворення конкретно-чуттєвого світу» і «виразник художності» (Дорошенко, 2007: 298) складні речення в авторському поетичному полотні щораз реалізуються по-іншому, і кожен поет вкладає в них свої смисли. З огляду на це уважаємо за доцільне приділити увагу синтаксичному упорядкуванню творів Івана Низового, оскільки воно не піддавалося науковому висвітленню ні в окремих статтях, ні в монографічних працях.

Мета нашої розвідки – окреслити особливості реалізації складних речень у синтаксичному просторі віршових творів Івана Низового. Досягнення сформульованої мети передбачає виявлення видів окреслених синтаксичних одиниць, представлених у творах поета, що увійшли до збірки «Україньсь, Вкраїно», і з'ясування їхніх зображально-виражальних потенцій у тканині поетичного тексту.

Методи дослідження

Визначені мета й завдання зумовили застосування методу лінгвістичного спостереження (розуміння художньої виразності аналізованих синтаксичних утворень), описово-аналітичного методу (розроблення системи аналізу розглядуваних речень), методу суцільної вибірки (під час добору фактичного матеріалу), методу семантико-стилістичного (визначення виражально-зображальних можливостей описуваних конструкцій) та контекстуального аналізу (інтерпретування синтаксичної одиниці, використаної у відповідному контексті).

Виклад основного матеріалу

Для створення синтаксичного простору поетичного тексту велику вагу мають різні за своїми структурно-семантичними характеристиками речення, оскільки вони, на думку С. Дорошенка, є важливими стилістичними засобами синтаксису, і «їх використання дає змогу відповідно до сфери застосування точніше сформулювати думку» (Дорошенко, 1985: 178). Цілком погоджуємося з такими поглядами мовознавця й проілюструємо сказане поетичними рядками, де перемежовуються прості та складні синтаксичні одиниці, що у своїй сукупності витворюють смислову єдність – авторське бачення світу, яке й постає перед читачем: *Затопивши правічні дніпровські пороги, / Ми зневажили батьківський рідний поріг… / Ідемо навмання, навпростець, без дороги / За останню межу, за трагічний моріг. // Після нас і чорнобиль-трава не ростиме, / Не густиме вітрами Чернеча гора… / О суворий Тарасе, прости нас, прости мене / За свавілля сокири й блудливість пера!* (Низовий, 2022: 19). Таке перемежування-поєднання С. Дорошенко визначав як «урізноманітнення конструкцій» і наголошував, що «це один із важливих стилістичних прийомів» (Дорошенко, 1985: 178) у витворенні тексту будь-якого стилю. Уважаємо, що наведений приклад доводить правомірність застосування цього висновку і до поетичного твору.

Спостереження засвідчили, що в синтаксичному полотні віршів І. Низового представлені відмінні за структурою і семантичним наповненням складні речення, наприклад: *Присягаюся Господу-Богу, / що не вирушу я до тих пір / в свою хресну останню дорогу, / доки править тризнаковий звір / в моїм краї занедбанім, / доки / вершать зло неправдиві суди…* (Низовий, 2022: 312) – кількомпонентне складнопідрядне утворення, між частинами якого розгортаються з'ясувальні

(1–2) та часові (2–3, 2–4) відношення; *Ще не все запродано і втрачено – / Про майбутнє думаймо сьогодні, / Нам самою долею призначено / Втілювати помисли Господні* (Низовий, 2022: 220) – безсполучникове складне речення неелементарної будови, у якому між різнофункційними компонентами послідовно встановлюються відношення обґрунтування; *Богданова зоря іще не згасла / В примерхлім небі Азій та Європ – / Торуйте шлях не через Переяслав, / А через Корсунь, Зборів, Конотоп!* (Низовий, 2022: 377) – двокомпонентне безсполучникове складне речення із наслідковими відношеннями між частинами; *Про тебе, Боже, всує / Я згадую не раз, / Але ж ніхто не чує / Моїх відчайнофраз, / Моїх словопрокльонів / І сльозопокаянь…* (Низовий, 2022: 217) – складносурядне речення елементарної будови зі значенням протиставлення.

Проаналізовані складні речення як структурні елементи тканини віршового тексту можуть:

а) в одному тексті поєднуватися з простими, як-от у строфі вірша «Як же сталося так…»: *Вже і наша калина цвіте не для нас, / І прабатьківська мова – в архіві. / І чорніє з портрета бровами Тарас / В невимовному грізному гніві* (Низовий, 2022: 34); або в мініатюрі «Господи…», де зачин – просте речення, а розкриває задум митця й фіналізує його роздуми складне синтаксичне утворення: *Господи, / Як я люблю Україну свою! // Хочу з любові до неї / У ній і померти, / І поховатись у ній, / Щоб ніхто і ніколи / В мене її не відняв, / Не зробив сиротою* (Низовий, 2022: 223);

б) складати окрему строфу, як-от у вірші «Мінорне», де безсполучникове складне речення з різнофункціональними предикативними частинами (за класифікацією С. Дорошенка (Дорошенко, 2009: 79)) дає початок (перша строфа) роздумам поета про одвічний біль за долю рідної землі: *Дніпро сльозами не долляти – / Від солі він пересиха / В рахунок вищої відплати / За ницість нашого гріха* (Низовий, 2022: 33); або розгортає оповідь, як у творі «З пролетарів – гуманітарій…»: *Я – з орачів, тим паче орій, / Моїм письмом була рілля, / Увесь, доступний оку, обрій / Вкраїнську душу звеселя* (Низовий, 2022: 192), чи робить висновок (остання строфа), гіркоту якого посилює фінальний оксиморон: *Хай чують степ / І весь козацький край, / Який веселий наш вертеп, / Який пекельний рай* (Низовий, 2022: 67), де думка вербалізується трикомпонентним складнопідрядним реченням, у якому розгортаються означальні відношення;

в) утворювати самостійний текст, у якому, наприклад, обидві строфи мають однакову граматичну будову: багатокомпонентне утворення із безсполучниковим (відношення обґрунтування) і сурядним (відношення протиставлення) зв'язком: *Ще не час нам сушити весла, / Воздавати богам хвали: / Україна для нас воскресла, / Але рани не зажили. // Ще не час нам одичні строфи / Проголошувать круг стола: / Україна зійшла з Голгофи, / Та від неї не відійшла* (Низовий, 2022: 48) – додаткового смислового акценту надає строфічна анафора *Ще не час нам* та *Україна*, що увиразнює смисловий малюнок твору.

Наведені приклади вказують на можливість вияву розповідного характеру складних речень. Однак, як засвідчують спостереження, їхнє комунікативно-функційне поле значно ширше. І це ілюструють зразки, які розкривають текстотвірні потенції не лише речень-тверджень, а й речень-запитань, як-от: *Невже ми знов повернемось туди, / В густий бур'ян епохи ленінізму, / Де в небо вічним докором стримлять / Церкви, обезголовлені, мов соняхи?! / Невже ми знов розпнемо на хресті / Свою надію і своє майбутнє, / Щоб далі рити чорний котлован / Під вавилонську вежу комунізму?! / Невже ми знов…* (Низовий, 2022: 44) – текст організований за допомогою питальних конструкцій, якими поет звертається і сам до себе, і до кожного свого читача, і до Всесвіту, але відповіді не пропонує: відповідь кожен реципієнт декодує свою. А фінальний фрагмент речення *Невже ми знов…*, який кваліфікуємо як факультативний варіант реалізації двох попередніх складнопідрядних утворень, балансує на межі запитання – ствердження, хоча графічно питання й не оформлене, але воно може прочитуватися з огляду на контекст.

Так само потужно звучать запитання, структурно вбудовані в прості й складні речення, представлені в початковій і кінцевій строфах вірша «Українці, хахли, малороси»: *Та хто ж ми є? / **В якій державі Ми в землю ляжемо кістьми, / Чи то в ганьбі, чи в світлій славі, / Дітьми оплакані?** / Хто ж ми? // <…> // Та хто ж ми є? / Кучмоголові / Погані правнуки? **Чи ми / Таки вкраїнці, що готові / Знов стати справжніми людьми / Й за рідний край лягти кістьми / Із всеосяжної любові?*** (Низовий, 2022: 230) – останній рядок першої строфи *Хто ж ми?* відлунює в першому рядку останньої строфи *Та хто ж ми є?*, ніби й немає ще трьох строф-роздумів, у яких поет намагався знайти відповідь, але, так і не знайшовши її, фіналізує свою оповідь риторичним запитанням, вираженим складнопідрядним

реченням. Початкову й фінальну позицію потрактовують як сильну, що сприяє виявкравленню змісту висловленого. У нашому прикладі перша й остання строфа виконують саме таку функцію, а міркування митця, утілені в запитаннях, спонукають читача до пошуку відповіді, а отже, і до спільнотворення.

Важливу стилістичну функцію виконують і ті складні речення-запитання, що несуть не основну, а додаткову інформацію, виступаючи в синтаксичному утворенні вставленим конструктом, як-от у вірші «Ті, що правлять нами»: *Для простих ця каста геть закрита / (**Біла кістка і блакитна кров?**): / Несвого до каси і корита / Не підпустять ні на крок. // Хитро так назвалися: еліта / (**З грязі – в князі, з хамів – у пани?**) – / Дожирає рать несамовита Україну, / Боже, борони!* (Низовий, 2022: 216) – вставлені речення (складносурядне в першій строфі й безсполучникове в другій) звучать як риторичні запитання, які за особливостями граматичної будови наведених конструкцій мають нести додаткову інформацію, але перетворюються на сутнісні домінанти, які завдяки смисловій близькості підсилюють одна одну, витворюючи єдиний сенсовий акцент.

Особливою експресивною наснаженістю вирізняються рядки, структуровані як складні синтаксичні одиниці, що характеризуються підсилювальним інтонаційним виявом. Зафіксовані випадки використання одиничних речень подібного інтонаційного наповнення в тому чи тому поетичному тексті, наприклад: фінальний штрих-повчання, як у вірші «Прапрадіди»: *Їх біда батогами вчила, / Ой учила ж біда, / Покіль / Усвідомили: / Батьківщина / Там, де кості їхніх батьків!* (Низовий, 2022: 322). І те повчання-висновок адресоване прийдешнім поколінням як одвічна істина, яку кожен має пізнати.

Окрім того, виявлені зразки, що ілюструють розгортання поетичної оповіді, де окличні речення виступають смислотвірним стрижнем, як-от: ***Я не схóдив з Майдану, / і не зійду, / доки й вистачить сили / на стояння свідоме, / допоки й впаду / в чорну прірву могили!*** *// Обіцянкам-цяцянкам не йняв і тоді / аніякої віри – / успіх будь-який твориться тільки в труді / без ваги і без міри. //* ***Ні свинцевого зілля я вже не боюсь, / ні страмного похмілля – / Запоріжжя за мною, / пракиївська Русь / й дохристове Трипілля!*** (Низовий, 2022: 303), і це доводить їхню функційну важливість у творенні поетичного тексту. Висловлюване автором вирізняється інтонаційною напруженістю, яку кожен читач прочитає по-своєму (як твердження,

як заклик-спонукання чи як беззаперечну істину), і саме від такого прочитання залежить сприйняття самого твору.

Зафіксовані також приклади, які демонструють уживання складних одиниць окличного інтонування в кожній строфі: ***Минулий час у прірву канув – / Слідів не лишив швидкоплин… / Але ж і Київ є, і Канів, / Чернігів є і Чигирин!*** // *Минеться й наших збурень-зборень / Епоха, пилом припаде…* / ***Та Корсунь вистоять і Зборів, / І Бар ніде не пропаде!*** // ***Іржа, що крицю геть роз'їла, / Не знищить пам'яті корінь – / Вовік пребуде Україна / Зорею в долі поколінь!*** (Низовий, 2022: 212) – перша й третя строфа втілені як складні речення з різними типами зв'язку, а в другій строфі окличне складносурядне речення є завершальним стверджувально-утверджувальним елементом.

Трапляються поодинокі зразки, які засвідчують можливість реалізації речення-тексту: *Моя земля на кістяках прапращурів / кількох епох: вже й не земля – твердиня, / не м'яко в ній лежати, / але ж кращої в нас не було відвічно і донині, й довік віків не буде, тож путящої шукаймо долі тут, не скнім в гордині!* (Низовий, 2022: 302), утіленого в складній синтаксичній конструкції з різними типами зв'язку (зокрема: безсполучникового й сурядного), якій притаманна експресивна насиченість. Уважаємо, що такі випадки вживання доводять значущість ролі складних синтаксичних одиниць у побудові поетичного тексту, оскільки виступають носіями експліцитних та імпліцитних смислів.

Окрім такого вияву експресивного насичення складних речень як виражальних засобів, у поезіях І. Низового засвідчуються й інші випадки подібної реалізації аналізованих синтаксичних одиниць.

Зокрема, ідеться про ситуації оприявнення за допомогою складних синтаксичних одиниць таких стилістичних фігур, як асиндетон і полісиндетон.

Засвідчені зразки сполучникового полісиндетону,[1] утілені в складнопідрядних конструкціях (зокрема: *Не зовсім злиденна, не вельми багата / і красна не надто своїми кутками / держава моя – незалежницька хата, / **де** затишно-втішно і в будні, і в свята, / **де** надбано*

[1] *Детальніше про різновиди полісиндетону за частиномовною належністю див.*: Тєлєжкіна, О. О. (2020). Мова української поезії ІІ половини ХХ – початку ХХІ століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна рецепція (Дис. … докт. філол. наук) (с. 259–285). Київ: Інститут української мови. https://iul-nasu.org.ua/ wp-content/uploads/2021/02/Tyelyezhkina_avtoreferat.pdf.

*все трудовими руками, / **де** спокій панує – найвища відплата / за піт і сльозу, що пролиті річками* (Низовий, 2022: 304) – із підрядним означальним; *Зіпхнути цих ідолів ох як непросто, / Братове, / А ще ж попередники їхні – / Зіпхнули не всіх – / **Бо** ж ліногщі наші, / **Бо** ж сумнівів наших короста, / **Бо** ж звичка стара всіх жаліти, / Старіша за гріх* (Низовий, 2022: 215) – із підрядним причиновим) і багатокомпонентних утвореннях (***А** були ж вони диваками, / **А** були ж вони, / **А** були / Чумаками та козаками – Все уміли і все могли І росли не з чужої ласки, Не з чужої ласки, Їй-пра, **А** з химерної думки-казки, З незмілимих джерел Дніпра* (Низовий, 2022: 322) – нанизування сурядного протиставного сполучника). Послідовне повторення того чи того сполучника, що утворює полісиндетонний ланцюжок у складному реченні, сприяє більш чіткому увиразненню смислових відношень, передаваних у відповідному текстовому відтинку.

Не менш яскравими в стилістичному плані є безсполучникові складні речення як виразники асиндетону, через які митець виражає динамічність зображуваного, як-от: *Ми ж сіра юрма, / Ми ж суціль декласована маса, / Ми ж так боїмось / Невідомих нам прав і свобод…* (Низовий, 2022: 215) – тут елементи асиндетонної конструкції утворюють вертикальну фрагментарну тавтограму, що сприяє додатковому посиленню ритмосмислового і графічного силуету поетичного твору, або: *За все, за все нащадки нам віддячать / сторицею – гряде відплати час: / зариють нас; по-п'яному оплачуть; / гірким похміллям пам'ять освинячать; / проп'ють вінки й забудуть геть про нас…* (Низовий, 2022: 259) – нагромадження предикативних частин створює ефект градації, що уможливлює підкреслення смислової значущості висловленого. Цікавим видається також приклад асиндетону, у якому наявні елементи гомеотелевта, вираженого дієсловами в першій і другій предикативних частинах аналізованої конструкції: *накричалась галич наліталась / наклювалась галич напилась / відлетів за галичу і галас / тиша після галасу вляглась* (Низовий, 2022: 352) – ці прийоми підкріплюють один одного і в сукупності надають особливої виразності віршовому тексту; окрім того, особливим смисловим підсилювачем у цьому творі є відсутність розділових знаків, що уможливлює варіативність декодування цього твору реципієнтом. Наведені зразки асиндетону доводять, що, удаючись до вживання безсполучникових складних речень, митець створює акцентовані смислові осередки, якими виділяє найголовніше, що мав на меті передати читачеві.

Вияскравлюють поетичну оповідь І. Низового й складні речення (різної граматичної організації), що завдяки своєму смисловому наповненню утворюють хіастичні конструкції. Зокрема спостережені зразки граматичного хіазму: *Історія – закуска лиш до брому, А бром – інтелігентський самограй: Живучий вірус давнього синдрому Додавлює до краю рідноkрай!* (Низовий, 2022: 200) – тут перехресне розміщення компонентів смислового цілого підкріплене анадиплозисом (контактний повтор іменника *бром*), і семантичного хіазму, як-от: *Хуторяни втікали з села, Селюки пропадали в місті* (І. Низовий, 2022: 194) – вираження контрастності відтворюваних явищ з додатковим акцентом на контактному повторенні кореня *сел-*. Такі хіастичні моделі, утілені в складних реченнях, сприяють посиленню емоційної напруженості зображуваного.

Так само стилістично насиченим видається вживання незавершених складних речень, що втілюють апосіопезу, як-от: *Ця мова могла / Зародитися тільки в раю / Для того, / Щоб люди створили любов і сім'ю, / І пісню таку, / Що натхнення дає солов'ю…* (Низовий, 2022: 17), або: *В п'янім дурмані / Дишуть отруйно / Трупи імперій. / Тупіт копитний, / Клич переможний /З-під Конотопа…* (Низовий, 2022: 334) – недоговорення «звучить» як натяк на можливе продовження початої фрази. Особливо гостро умовчання виявляється у фінальній позиції поетичного твору. А додаткової виразності окреслена стилістична фігура надає віршовому творові тоді, коли розміщується в обох сильних позиціях – у початковій і кінцевій строфі: *Я не знаю, де які міста, – / Знаю лишень, де чиї могили, / Де кого й коли похоронили… // <…> // Не пощезне затишок Франка, / І Шевченка хата – невмируща…* (Низовий, 2022: 308). Така незавершеність висловлення не лише свідчить про напружений психоемоційний стан автора цих рядків, а й своєю обірваністю закликає читача до власних роздумів.

Висновки

Із викладеного висновковуємо, що складні конструкції, які різняться і структурною організацією, і семантико-синтаксичними відношеннями між частинами, мають значний потенціал, і не лише як граматичні «цеглинки» для створення тексту, представлені в його різних композиційних частинах, а й потужний виразник наснажених смислів: витупають текстотвірним стрижнем для розгортання поетичної оповіді, а також є основою таких стилістичних фігур, як асиндетон,

полісиндетон, апосіопеза, хіазм, що й доводять наведені в розвідці ілюстрації. Усе це підтверджує думку про те, що складні речення є активним компонентом поетичного синтаксису Івана Низового.

Продовженням розпочатого дослідження бачиться комплексне вивчення експресивних засобів синтаксису Івана Низового.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бузько**, С. (2020). Функціонування складних речень у поетичному мовленні Василя Симоненка. *Філологіка: збірник наукових праць, 21*, 113–123. 2. **Ващенко**, В. С. (1968). *Стилістика речення в українській мові*. Дніпропетровськ: ДДУ. 3. **Гольтер**, І. (2020). Особливості синтаксичної організації мови поетичних творів Г. Чубач (на матеріалі книжки поезій «Хустка тернова»). *Актуальні питання гуманітарних наук, 29 (1),* 90–96. 4. **Грипас**, Н. Я. (2001). Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського. У *Проблеми граматики і лексикології української мови* (с. 186–190). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 5. **Дорошенко**, С. І. (1985). *Граматична стилістика української мови*. Київ: Радянська школа. 6. **Дорошенко**, С. (2007). Функціонування безсполучникових складних речень у художньому стилі. У *Ритми сучасної філології: збірник наукових праць* (с. 298–303). Львів: ПАЇС. 7. **Дорошенко**, С. І. (2009). Безсполучникові складні конструкції в сучасній українській мові. У *Наукові простори: вибрані праці* (с. 53–162). Харків: Новое слово. 8. **Калашник**, Ю. І. (2013). Особливості поетичного синтаксису творів Миколи Вінграновського. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія, 1080 (69)*, 209–213. 9. **Кузьмич**, О. О. (1999). Виражальні можливості складного речення у творчості Ліни Костенко. У *Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії* (с. 39–43). Рівне: РДГУ. 10. **Низовий**, І. Д. (2022). *Україно́ся, Вкраїно…: поезії*. Київ: Український пріоритет. 11. **Поповський**, А. М. (2011). Поетичний синтаксис Миколи Кузьменка. *Філологічні студії: збірник наукових праць, 6*, 664–671. 12. **Юріна**, Ю. М. (2016). Ідіостиль Олени Теліги. (Дис. … канд. філол. наук). Херсон: Херсонський державний університет.

REFERENCES

1. **Buzko**, S. (2020). Funktsionuvannia skladnykh rechen u poetychnomu movlenni Vasylia Symonenka [Functioning of complex sentences in Vasyl Simonenko's poetic speech]. *Filolohika: zbirnyk naukovykh prats – Philology*, *21,* 113–123. Kryvyi Rih [in Ukrainian]. 2. **Vashchenko**, V. S. (1968). *Stylistyka rechennia v ukrainskii movi [Stylistics of sentences in the Ukrainian language]*. Dnipropetrovsk: DSU [in Ukrainian]. 3. **Holter**, I. (2020). Osoblyvosti syntaksychnoi orhanizatsii movy poetychnykh tvoriv H. Chubach (na materiali knyzhky poezii «Khustka ternova») [Specificity of the syntactic organization of the language of H. Chubach's poetic works (as evidenced by the book of poems "Khustka thornova")]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences, 29 (1),* 90–96 [in Ukrainian]. 4. **Hrypas**, N. Ya. (2001). Skladni bahatokomponentni recennia z riznymy zasobamy i typamy zv'iazku v poetychnomu movlenni P. Hrabovskoho [Composite multicomponent sentences with various means and types in the poetry of P. Hrabovsky]. *Problemy hramatyky i lexikolohii ukrainskoi movy – Problems of grammar and lexicon of the Ukrainian language* (pp. 186–190). Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

5. **Doroshenko**, S. I. (1985). *Hramatychna stylistyka ukrainskoi movy [Grammatical stylistics of the Ukrainian languag]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian]. 6. **Doroshenko**, S. (2007). Funktsionuvannia bezspolychnykovyh skladnyh rechen u khudozhnomu styli [Functioning of asyndetic composite sentences in artistic style]. In *Rytmy suchasnoi filolohii – Rhythms of modern philology* (pp. 298–303). Lviv: PAIS [in Ukrainian]. 7. **Doroshenko**, S. I. (2009). Bezspoluchnykovi skladni konstruktsii v suchasnii ukrainskii movi [Asyndetic composite constructions in the modern Ukrainian language]. In *Naukovi prostory: vybrani pratsi – Scientific spaces: selected works* (pp. 53–162). Kharkiv: Novoe slovo [in Ukrainian]. 8. **Kalashnyk**, Yu. I. (2013). Osoblyvosti poetychnoho syntaksysu tvoriv Mykoly Vinhranovskoho [Specificity of Mykola Vinhranovsky poetic syntax]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia: Filolohiia – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Philology, 1080 (69),* 209–213 [in Ukrainian]. 9. **Kuzmych**, O. O. (1999). Vyrazhalni mozhlyvosti skladnoho rechennya u tvorchosti Liny Kostenko [The expressive possibilities of a composite sentence in Lina Kostenko's work]. *Aktualni problemy suchasnoi filolohii: Movoznavchi studii –-Topical problems of modern philology: Linguistic studies* (pp. 39–43). Rivne: RSHU [in Ukrainian]. 10. **Nyzovyi**, I. (2022). *Ukrainsia, Vkraino: poezii [Ukraine, Ukraine: poems]*. Kyiv: Ukrainskyi priorytet [in Ukrainian]. 11. **Popovskyi**, A. M. (2011). Poetychnyi syntaksys Mykoly Kuzmenka [Poetical syntax of Mykola Kuzmenko]. *Filolohichni stydii – Philological studies, 6,* 664–671. Kryvyi Rih: KSPU [in Ukrainian]. 12. **Yurina**, Yu. M. (2016). *Idiostyl Oleny Telihy [Idiostyle of Olena Teliha]*. *Candidate's thesis.* Kherson: Khersonskyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].

Тєлєжкіна Олеся Олександрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки і мовної підготовки Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова; вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, Україна.

E-mail: o_tele_o@ukr.net

http://orcid.org/0000-0002-2953-7368

Tieliezhkina Olesia – Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Language Training, OM Beketov National University of Urban Economy Kharkiv; 17 Marshala Bazhanova St., Kharkiv, 61002, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Тєлєжкіна О. О. Поетичний синтаксис Івана Низового: виражально-зображальні потенції складного речення. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 401–411. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.31

APA: Тєлєжкіна, О. О. (2024). Поетичний синтаксис Івана Низового: виражально-зображальні потенції складного речення. *Лінгвістичні дослідження, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка),* 401–411. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.31

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЯ. ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ

Гульцьо О.-А. О., Левченко О. П. Моделі метафоризацій концептосфери *СТРАЖДАННЯ* (на матеріалі української художньої прози 1901–2000 та 2001–2022 років) 264
Степаненко М. І. Колискові пісні в парадигмі постфольклорного воєнного дискурсу: лінгвоаксіологійний аспект 276

ДИСКУРСОЛОГІЯ. ПСИХОЛІНГВІСТИКА

Бацевич Ф. С. Мовний код наративу і типологія оповідачів 290
Білоконенко Л. А. Асоціативно-семантична характеристика прикметників-омонімів української мови 305
Дедухно А. В. Лінгвофункціональний аспект мовленнєвих актів привітань 316
Паніш В. А. Українська психолінгвістика: ідеї Олександра Потебні 325

СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Teshajev Sunderland E. Das Deutschen- und deutschlandbild polnischer studierender der germanischen philologie 339

ЛІНГВОПОЕТИКА

Гончарова Ж. М. Субстантивні біноми як одна з морфологічних домінант ідіостилю Івана Світличного 366
Золотько А. А. Про прийоми формування фацинативності в українській поезії 20–30-х років XX століття 378
Романова Н. В. Лінгвістика емоцій старшої генерації в епічній поемі «Kudrun» 388
Телєжкіна О. О. Поетичний синтаксис Івана Низового: виражально-зображальні потенції складного речення 401

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Ткач П. Б. Читацька компетентність у сучасному інформаційному суспільстві як чинник формування майбутніх лідерів 412
Stasiuk L. Contrasting curricula in efl in higher education: a comparative analysis of students' needs 421

РЕЦЕНЗІЇ. ХРОНІКА

Космеда Т. А. Надмірна англіїзація як чергова небезпека для української мови (Рец. на кн.: Фаріон І., Помилуйко-Недашківська Г., Бордовська А. Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті: моногр. (зі словником). Львів: Вид-во «Свічадо», 2023. 716 с.) 435
Осіпова Т. Ф., Щербакова Н. В. XXI міжнародна конференція з актуальних проблем лінгвістики й лінгводидактики, присвячена100-річчю від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка: хроніка 445
Відомості про авторів 451
Інформаційний лист 454